Aras nehri ve havzasının dinler tarihi açısından da önemi vardır. Bu nehrin aşağı kesimleri İslâmiyet'in doğuşundan çok önceleri yahudi bölgesi olarak bilinmektedir. Bu sebeple eski yahudilere ait birçok menkıbeye mekân olarak Aras çevresi toprakları gösterilir. Bu yüzden Âd ve Semûd kavimlerine ait harâbeler bu topraklarda aranmıştır. Eski dinlerin gelişme alanı içinde bulunmasından dolayı da Aras nehri eski kaynaklarda âdeta efsaneleştirilmiş ve sularının birçok hastalığa deva olduğuna inanılmıştır. Bu eski rivayetlerden birine göre de Aras cennetten çıkan dört nehirden biri sayılmaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, s. 396, 397; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 223; Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakîkat* (nşr. İsmet Miroğlu), İstanbul 1983, s. 697; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 198; M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953, I, 9; a.mlf., *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 108, 165-166, 317-321, 368-370; E. Honigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (trc. Fikret Işıltan), İstanbul 1970, s. 183, 213; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 66; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 15; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, Ankara 1988, s. 41; İsmail Aka, "Timurlular Devleti", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1989, IX, 290; Hakkı Dursun Yıldız, "Azerbaycan'da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı: Sac Oğulları, III", *TD*, sy. 32 (1979), s. 29-70; Besim Darkot — A. Zeki Velidi Togan, "Aras", *İA*, I, 554-557; W. B. Fisher — C. E. Bosworth, "Araxes", *EIr.*, II, 268-271.

 METİN TUNCEL

ARASÂT
(العرصات)

Kıyamet gününde insanların toplanacağı yerin bir adı.

Arsa (العرصة) kelimesinin çoğulu olan arasât, "üzerinde bina bulunmayan boş arazi parçaları" anlamına gelir. Kur'an'da zikredilmeyen bu kelime hadislerde sözlük mânasıyla kullanılır (bk. Buhârî, "Meġāzî", 8). Arasât, ilk devir kelâm kaynaklarında (bk. Kādî Abdülcebbâr, s. 425) ve daha sonraki bazı eserlerde, kıyametin kopmasından sonra diriltilecek olan insanların dünyada yaptıkları bütün fiillerden sorguya çekilmek üzere sevkedilecekleri yerin adı olarak kullanılmış (bk. İbn Kesîr, *en-Nihâye*, I, 261; a.mlf., *Tefsîr*, III, 470) ve dinî kültürümüzde bir terim haline gelmiştir. "Arasâtü'l-kıyâme", "arsa-i mahşer" ve "yevm-i arasât" şekillerinde hem toplanma yeri hem de toplanma gününün adı olarak kullanılan arasât, Türk din kültüründe özellikle mevlid okunurken veya dua yapılırken, "şefîü'l-arasât" (arasât gününün şefaatçısı) veya "şefîü'l-usât fî yevmi'l-arasât" (arasât gününde günahkârların şefaatçısı) söyleyişlerinde Hz. Peygamber'e verilen unvanlar arasında zikredilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Türk Lugatı, III, 492-493; Buhârî, "Meġāzî", 8; Kādî Abdülcebbâr, *Şerḥu'l-Uṣûli'l-ḫamse*, s. 425; İbn Teymiyye, *Mecmûʿu fetâvâ*, IV, 303; İbn Kesîr, *en-Nihâye*, I, 261; a.mlf., *Tefsîr*, III, 470; Kādîzâde Ahmed b. Mehmed Emin, *Ferâidü'l-fevâid*, İstanbul, ts. (Cemâl Efendi Matbaası), s. 165.

 YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

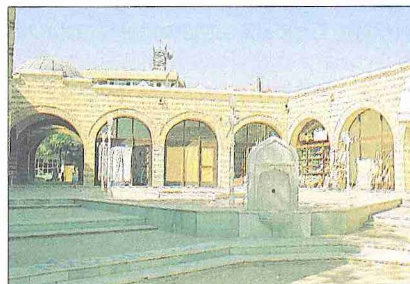
ARASTA
(آراسته)

Üstü genellikle tonoz veya çatıyla örtülü bir sokağın iki yanında karşılıklı sıralanan ve aynı cins malları satan dükkânların meydana getirdiği çarşı.

Türkçe'ye Farsça'dan geçtiği sanılan arasta kelimesi önceleri "ordugâhta kurulan pazar" anlamında kullanılmıştır. **Ârâsten** (آراستن "tanzim etmek, sıraya koymak; çekidüzen vermek, süslemek") masdarından gelen arastanın mânası "sıraya konulmuş, düzenlenmiş" olup Farsça'da "çarşı" anlamında kullanılmamaktadır. Türkçe'de bu anlamı kazanması, dükkânların düzenli biçimde karşılıklı birer sıra halinde dizilmiş olmalarından veya ordugâh pazarlarının askerî disiplin içinde "tanzim edilmiş satış" yapmalarından yahut her iki sebepten yani bu dükkânların gezgin satıcılara nisbetle her hususta düzene konulmuş olmalarından ileri gelebilir. Arastalar, sonraları aralarına değişik esnafın da karışmasına rağmen, genellikle aynı malın ticaretini yapan dükkânlardan oluştukları için "terlikçiler arastası", "kürkçüler arastası", "baharatçılar arastası" gibi isimlerle de anılmışlardır. Bu çarşılar, başta camiler olmak üzere vakıf eserlere gelir sağlamak amacıyla onların yakınında veya bazı hallerde ayrı olarak uzağında yapılmışlardır. Özellikle camilere yakın yapılmalarının başlıca sebebi, o camiye cemaat temin etmek ve çevresine canlılık kazandırmaktır.

Bugün mevcut bulunan arastaların tamamı kâgir olup sokak kısımları genellikle tonoz veya ahşap çatı ile örtülüdür. Lüleburgaz'daki gibi sokağının üstü açık olanlar da bulunmakta, ayrıca önü tenteli ve tamamen ahşaptan yapılmış olanların da varlıkları kaynaklardan öğrenilmektedir. Kapalı tip arastalarda dükkânların açıldığı sokağın iki ucunda ve bazan ortalarında birer kapı, tonozlarında veya duvarlarında da genellikle birer küçük pencere bulunmaktadır. Edirne Selimiye ve Payas arastalarında görüldüğü üzere bazı arastalarda, çarşı esnafının dürüst iş yapacaklarına dair sabahları yemin ettikleri bir de dua kubbesi vardır. Kapalı arastalar, bu mimarileriyle bedestenlere benzerlerse de bunların mahzen veya kiler hücreleri bulunmaz. Diğer taraftan, bedestenlerin değerli kumaş veya mücevherat gibi emtianın alınıp satıldığı, hatta banka hizmetlerinin verildiği yerler olmalarına karşılık arastalar, onlara nazaran daha az önemli malların ticaretinin yapıldığı yerlerdir. Ankara Mahmud Paşa Bedesteni'nde (Anadolu Uygarlıkları Müzesi) olduğu gibi bir kısım bedestenlerin bir veya birkaç arastası bulunmaktadır. Bedestenlere göre daha küçük boyutlarda yapılan ve onlardan farklı olarak genel-

Rüstem Paşa Arastası - Tekirdağ



Edirne Selimiye Arastası'nın üstten görünüşü

